هاوسێییێکیان بۆ پشکۆی ئاگر ڕوودەکاتەماڵیان خێزانی زەمبیل فرۆش سەری تەندوور هەڵدەداتەوە دەبینێ وا نان و خواردەمەنیی بەهەشت تەندووری پڕ کردووە:

ژنی هەبوو عەقلەک ل دۆر
هەرچی سەلک ستاندن ب زۆر
مە سپارە پادشاھ ل ژۆر
ئەدا بکت د قیامەتێ

ژنی کو ئەو گۆتن کرە
ب یەقین ئەو ژمیر قانیع ترە
ئەولیا خودی چو بوو حازرە
تو عالیمی ب غەیبا نیەتێ

ژن دبێ تو وەرە ئێرە
ئەم ئاگرەک بکن لێرە
وەکی دوھ و وەکی پێرە
بەتال نکن ڤێ عادەتێ

ژنی تەندوور هەلکر دمالە
دەری گرت ئەو چوون ژ بالە
دا جیران نکن فیکر و خەیالە
مە ناڤێ زاتی شوبھەتێ

ژنی تەندوور هەلکر سڤک
زادەک نەبوو باڤی کوچک
دەری گرت و چووبوو ژنک
تەندوور سۆر بوو ژ نیعمەتێ

تەندوور پڕ بوو ب نان و ئاش
دەری گرت و چوو بوویە پاش
خالیق ژ جەم قیسمەت معاش
تەندوور سۆر بوو ژ نیعمەتێ

جیرانەکی وان هاتە سەر
ئاگرەک ژ وان خواست ب خەبەر

دەما کو وان لێ کر نەزەر
تژی تەعامی جەننەتێ

خێر دی ئەوان کو بێ حیساب
ئینانە دەر نان و کەباب
شەفەقەت ل وان کر ئەی وەھاب
تێر بوون ژ زاد و نیعمەتێ

فەقێ تەیران چیرۆکە شیعرییەکەی بەوە دوایی پێ دێنێ کە ئادەمزاد دەبێ ڕاست بێ لە ژیاندا، ناخۆشی لە پێناوی ڕاستیدا دەبینێ، بەڵام بێگومان لە دواییدا دەگاتە خۆشی و ڕاحەتی گیانی:

ئەر ب ڕۆژە ئەر ب شەڤە
تاعەت بکن هوون ب خەڤە
هەرچی ڕاستە جەزا ئەڤە
دا هوون نبن ژ ئاخیرەتێ

یا محەمەد غەمخواری ئوممەتێ
هەرچی ژ من باوەڕ نەتێ
نە موستەحەققی شەفاعەتێ
مەخرەج دوورە ڕۆژا ئاخیرەتێ

ئەی (میم و حێ) خوەش دەفتەرە
هەرچی ژ من نە باوەڕە
نە ژ ئوممەتا پێغەمبەرە
نە مستەحەققی شەفاعەتێ

چیرۆکی شیعری زەمبیل فرۆش نموونەییێکی ڕەسەنی ئەدەبی شارستانییە، بێگومان سەرچاوەی بنچینەیی ئیلهامی فەقێ تەیران حیکایەتە فۆلکلۆرییە جیاوازەکانی ئەدەبی سەرزاری خەڵکی کوردە، دیارە لە بنەڕەتیشدا ئەدەبی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست کاریان لە یەکتری کردووە و چیرۆکی لەم بابەتە ئەدگاری هەموو نەتەوەکانی تریشی تێدایە. ئەمە و ئەگەر ئاوڕێکیش لە ئەدەبی سێکس بەتایبەتی (مەکری ژنان) بدەینەوە، ئەوا بازنەکە فراوانتر دەبێ و هەموو ئەدەبی گێتی دەگرێتەوە بەوەی کە «ژن» بەدوای پیاو دەگەڕێ، نەک پێچەوانە. بەڵگەییێکی ڕۆژهەڵاتی ئەمە بنچینەی دروستبوونی حیکایەتەکانی «هەزار و یەک شەو»ەیە، کە شەهریار بەوەی زانی خاتوونی خێزانی نەک لەشی خۆی پێشکەش بەخزمەتکارە ئاساییەکانی دەکا، بەڵکو ئەو خزمەتکارانەش کە عەبد و قولەڕەشن، ئیتر ئەمە دەبێتە هۆی ئەوەی، شەهریار هەموو ڕۆژێک ژنێ بێنێ و لە پاش کار بیکوژێ، تا شەهرزاد پەیدا بوو و

جوانانی وڵاتی لەم کارەساتە ڕزگار کرد.

بەڵگەیێکی ڕۆژئاواییش ئەوەیە لە سەدەی چواردەم لە بەرهەمی «دیکامیرۆن»ی نووسەری ئیتاڵی جیۆڤانی بۆکاشیوە Boccaccio (١٣١٣ - ١٣٧٥) ڕەنگی داوەتەوە.

دمدم

ڕووداوی جەنگی دمدم ئەوەندە گەورە و مەزن بوو، تەنیا لەناو لاپەڕەکانی تۆماری مێژوو نەمایەوە. لە ڕۆژگارانی ڕووداوی جەنگی دمدمەوە تا ئێستا قارەمانیەتی جەنگاوەرانی کورد ئەدەبی میللیی سەرزاری کوردی تەنیوە، لە سەرانسەری کوردستان بووە بەسەرچاوەیێکی گرنگ بۆ داهێنانی بەرهەمی ئەدەبی و هونەری بەهەموو بابەتەکانیەوە.

تێکستێکی زۆری ئەدەبی میللی لەم ڕووەوە تۆمارکراوە و بڵاوکراوەتەوە. ڕۆژهەڵاتناس و کوردناسانی ئەوروپا دەوری باڵایان بووە، لەمانە ئەلیکساندر ژابا، ی. پریم، ئا. سوسین، ئوسکارمان، کوردوییڤ و گەلێکی دیکە، بڕێک تێکستیان وەرگێڕاوەتە سەر زمانانی خۆیان و بڵاویان کردۆتەوە.

هەندێ لەو تێکستە ئەدەبییانە بەناوی شاعیرانی وەکو فەقێ تەیران و مەلای باتەیی تۆمارکراون، ئەوانەی لەم بەرهەمانەیان کۆڵیوەتەوە زۆربەی لەسەر ئەو ڕایەن ئەگەر لە ئەدەبی نووسراوی حسێب بکەن بە بەرهەمی فەقێ تەیرانی دادەنێن، بەڵام لێرەشدا دوودڵی لە ناوەوەیە. هەرچۆنێ بێ فەقێ تەیران سوودی لە حیکایەت و بەیتی «قەڵای دمدم»ی ئەدەبی میللی وەرگرتووە و کورتە چیرۆکێکی شیعری لێ دروست کردووە.

ئەم چیرۆکە لە ٦٧ چوارین، واتە ٢٦٨ نیوە دێڕ شیعر پێکهاتووە. کێشی خۆماڵی حەوت کەرتییە، لە هەندێ دێڕدا ئەگەر بڕگەکان نەگوشرێن، دەبێتە هەشت کەرتی. هەر چوارینێک لە چوارینەکان لەسەر یەک قافیەیە (ا ا ا ا)، (ب ب ب ب)، (ج ج ج ج)، هتد...

ئەم شیعرەی فەقێ تەیران دەبێ لە هەموو تێکستە فۆلکلۆری و کلاسیکییەکان کۆنتربێ، چونکە جەنگی قەڵای دمدم ڕووی داوە فەقێ تەیران لە ژیانا بووە و لە نزیکەوە ئاگاداری بووە.

بەیتی ئەسپی ڕەش

ئەم چیرۆکە شیعرییە کورتە تێکستێکی یەکجار زۆری تۆمارکراوە و لە نامەخانەکانی ڕۆژهەڵاتناسی ئەوروپا پارێزراون. ئەوی ڕاستی بێ ناوەرۆکی حیکایەتەکە سەرانسەری ئەدەبی کوردی لە باکووری کوردستان داگیرکردووە، نەک تەنیا ئەدەبی نەنووسراوی سەرزار بەڵکو بووە بەسەرچاوە بۆ بەرهەمی ئەدەبی کلاسیکی نووسراویش. ئەم دوو جۆرە تێکستە چوونەتە ناو یەک و تێک ترنجاون بەجۆرێک جیاکردنەوەیان کارێکی ئاسان نییە. جگە لەمە ئەم چیرۆکە شیعرییە بەناوی جیاوازەوە کەوتۆتە ناوەوە، هی وەکو «بەیتی ئەسپی ڕەش»، «قەولی ئەسپی ڕەش»، «نەوالەیی سیسەبان»، «دۆڵی سیسەبان لە قەفقاس» و هی دیکە.

لەبنجدا ناوەرۆکی ئەم حیکایەتە پێوەندی بەغەزەواتەکانی ئیسلامەوە هەیە لە سەرەتای بڵاوبوونەوەی

ئایینی ئیسلام. بەزۆری قارەمانەکانی لە عومەری کوڕی خەتاب و عەلی کوڕی ئەبووتالیب خۆیان دەنوێنن. ناوەرۆکی چیرۆکەکە ئەوەیە گۆیا عەلی کوڕی ئەبووتالیب خەودەبینێ لە خەونەکەیدا هاوار و فەریادی ئەو ئیسلامانەی دەکەوێتە بەرگوێ کەوا لە جەنگدان لەگەڵ کافران لە دۆڵی سیسەبان لە قەفقاسدا. دەستبەجێ لە خەو ڕادەپەڕێ و دەست دەداتە زولفەقار و سواری دوڵدوڵ دەبێ و بەچاوقوچانێک فریای موسوڵمانان دەکەوێ و کافران تەفروتوونا دەکا.

ئەم حیکایەتە تەنیا لە ئەدەبی کوردی ڕەنگی نەداوەتەوە، لە ئەدەبی میللی عەرەبیش ئەم حیکایەتە بەرچاو دەکەوێ و بەچاپکراوی لە وڵاتانی عەرەبی باکووری ئەفریقاش دەس دەکەوێ، حیکایەتێکیان بەم جۆرە ناوی بەعەرەبی تۆمارکراوە «غزوة السيسبان وماجرى فيها للأمام علي ابن أبي طالب = غەزای سیسەبان و بەسەرهاتی ئیمامی عەلی کوڕی ئەبوتالیب تێیدا».

ئەو تێکستە ئەدەبییە میللییانەی لە ناوەوەن زۆرن، بەڵام لە تێکستە ئەدەبییە کلاسیکییەکان کەمترن. خاوەنی ئەمانە بەتەواوی نەناسراون، هەندێکیان بەناوی عەلی هەریری و فەقێ تەیران و مەلای باتەیی تۆمارکراون، هی دیکەیان بێ خاوەنن. ئەمە و مێژوونووسانی ئەدەبی کوردی بیروڕای جیاوازیان هەیە نەک تەنیا لەبابەت خاوەکانیانەوە، بەڵکو لە ڕووی ئەوەی کامە تێکست لەمانە سەر بەئەدەبی میللییە و کامەیان ئەدەبی نووسراوە!

بەیتی بەرسیسی عابید

چیرۆکی شیعری بەرسیسی عابید یەکێکە لە بەرهەمە بەرچاو و گرنگەکانی فەقێ تەیران، تێکستی ئەم چیرۆکە لە نامەخانەکانی ئەوروپا پارێزراون بەتایبەتی لە ڕووسیا. ناوبانگی بە«بەیتی بەرسیسی عابید» و «بەیتی بەرسیسایێ» دەرکەوتووە.

فەقێ تەیران ئەم چیرۆکەی لە «هێشەت» لەساڵی (١٠٣٠ھ/ ١٦٢٠م) هۆنیوەتەوە. بیناسازی شیعرەکە لەسەر بنچینەی بابەتی موسەممەتە (مسمط) ئەمە لە شیعری کوردستانی سەروودا باوە. شیعرەکە لە ڕووی کێشەوە لەسەر کێشی ڕەجەز و ڕەمەلی عەرزوو ڕێکخراوە، بەڵام زیاتری کێشەکان ڕەجەزە و کەمتری لەسەر ڕەمەل ڕێکخراوە.

بەسەرهاتی بەرسیس بریتییە لە ٢١١ چوارین، واتە ٨٤٤ نیوە دێڕ شیعر، ئەگەر بەحسێبی مەسنەویش بێ دەکاتە ٤٢٢ دێڕ شیعر. لە چوارینەکاندا سێ نیوە دێڕی یەکەم لەسەر یەک قافیەیە، دێڕی چوارەمیش لە سەرانسەری شیعرەکە لەسەر یەک قافیەیە (ا ا ا ـەتێ، ب ب ب ـەتێ، ح ح ح ـەتێ...) تا دوایی.

نویشکی بەسەرهاتی بەرسیسی عابید بەم جۆرەیە:

«بەرسیسی عابید کابرایێکی خەڵکی شام بوو، ماوەی ٦٩ ساڵ لە وڵاتی شام شەو و ڕۆژ لەناو ئەشکەوت عیبادەتی کردووە، لەگەڵ مەڕ و ماڵاتدا ژیاوە، خواردنەوەی ئاو و خواردنی گیا بووە. هەموو شەل و کوێر و کەڕ و سەقەت و نەخۆشێکی دیکە بەدوعای ئەو چاک دەبوونەوە.

بەهۆی ئەوەی بەرسیس وەکو سۆفییێک شێخی نەبووە، شەیتان ئەمەی بەهەل زانیوە و هەوڵی داوە بیخەڵەتێنێ. زۆری هەوڵ دا، کارێکی دژوار بوو نەیدەتوانی زەفەری پێ ببا. شەیتان کوڕێکی هەبوو ناوی «وەسواس» بوو. ئەمە بەباوکی دەڵێ من چاری بەرسیس دەکەم، کەچی بۆ ماوەییێکی زۆر هیچی پێ نەکرا، لە دواییدا فێڵێکی دۆزییەوە بەمە نەبوایە نەیدەتوانی بەسەر بەرسیسدا زاڵ بێ، پیلانەکە ئەوە بوو بەهۆی کچێکی شۆخ و شەنگەوە لەڕێ دەری بکا.

بۆ ئەم مەبەسە شەیتان خۆی کرد بەعابیدێک، لە نزیک بەرسیسەوە دەستی بەعیبادەت کرد. وا بوو بەرسیس چووە زیارەتی و خۆی پێ ناساند و کەوتە گفتوگۆ لەگەڵیدا، شەیتان وتی: کەسی سۆفی و بەدین پێویستە شێخی هەبێ بۆ ئەوەی ڕێبەر و ڕێپیشاندەری بێ، سۆفی بەبێ مورشید نابێ. وابوو لە ئەنجاما بەرسیس ئەوی کرد بەشێخی خۆی.

میری وڵاتی شام کچێکی جوان و ڕەند و بەدەوی هەبوو، لە وێنەی حۆری بەهەشتدا بوو. شەیتان خۆی کرد بەپیرێژنێک و چووە لای کچەکە، کچ نووستبوو، پیرێژن لە بناگوێدا قیڕاندی، کچە ڕاچەنی و لەرز و تا گرتی، لە دواییدا تووشی نەخۆشی دەمارگیری بوو.

میری شام زانا و پزیشک و مونەجیمی هەموو لاییێکی کۆکردەوە، چارەی نەخۆشی کچەکەیان بۆ نەکرا. لە دوای سێ ڕۆژ شەیتان چووە خەونی دایک و بابی کچەکە، پێیانی وت: ئەگەر دەتانەوێ کچتان چاک ببێتەوە بیبەنە لای بەرسیس، شەوێک بەتەنیا لای ئەو بمێنێتەوە لە نەخۆشییەکەی چاک دەبێتەوە. میر بۆ ئەم مەسەلە پرس بە وەزیر دەکا، وەزیر دەڵێ: ئەم خەونە ڕاست نییە، بەڵام میر بەقسەی وەزیری نەکرد. ئیتر کچەیان ئامادە کرد و بردیانە ئەشکەوتی بەرسیس، بەڵام بەرسیس بەگوناهی دەزانی تەماشای دەموچاوی بکا. شەیتان پەردەی لەسەر ڕوخساری کچەکە لادا بە بەرسیسی وت تەماشای بکا. بەرسیس کە چاوی پێکەوت خۆی پێ نەگیرا و کچەکەی لە کچێنی خست، بەڵام زوو پەشیمان بووەوە، بەشێخی خۆی، واتە بەشەیتانی وت زینای کردووە. شەیتان پێی وت: دەترسم کچەکە زگی پڕ ببێ و ئەم نهێنییە ئاشکرابێ، لەبەر ئەوە باشترە بیکوژی. بەرسیس کچەکە دەکوژێ لە ژێر لم دەیشارێتەوە.

کچەکە شەو دەچێتە خەونی باب و دایکی و پێیان دەڵێ بەرسیس کوشتوومیەتی و لەژێر لم شاردوویەتیمەوە. باوک و دایک دەچنە لای شانۆی کارەسات و لاشەی کچەکەیان دەدۆزنەوە، بەرسیس دەگرن بۆ ئەوەی لە سێدارەی بدەن. لەو کاتەدا شەیتان دێتە لای، بەرسیس پێی دەڵێ ڕزگارم بکە! شەیتان دەڵێ سوجدەم بۆ ببە خەلاست دەکەم. بەرسیس سوجدەی بۆ دەبا و لە دین و ئیمان دەردەچێ و لەسێدارە دەدرێ، بەم ڕەنگە هەموو عیبادەتەکەی بەفیڕۆ دەڕوا».

فەقێ تەیران گێڕانەوەی چیرۆکی بەرسیسی عابید بەم دێڕە شیعرانە دەست پێ دەکا.

گوهـ بدنە پیرێ دەفتەران
دا ئەز بخونم ڤێ خەتێ
خودێ ئیزنا مە بدە

ل جوندییێ د خزمەتێ

***

خزمەتا سوڵتان و میران
سنعەتا دانا و وەزیران
هوون مەکن بێ شێخ و پیران
گوهـ بدن ڤێ شیرەتێ

***

ئەڤ پەندە خاسە شیرەتە
شەرتی غولامان خزمەتە
باخو نەبینن زەحمەتە
حەقێ ئینساف و مروەتێ

وەکو لەم پێشەکییەدا دیارە شاعیر لە دەستووری دارِشتنی چیرۆکی شیعری لە ڕووی ناوەرۆکەوە هەندێ لای داوە و بەموناجات و نەعت و پێداهەڵدانی پێغەمبەران و ئەولیایان دەستی بەگێڕانەوەی چیرۆکەکەی نەکردووە، بەڵکو تەنیا لە سوودی مانای ناوەوەی ڕووداوەکان دەدوێ و یەکسەر دێتە سەر باسی قارەمانی چیرۆکەکە بەرسیسی عابید.

هاتم قسا بەرسیس ببێم
شەیتانی یا ئیبلیس ببێم
ل عابیدێ حەبیس ببێم
ئیزهار بکم وێ شوهرەتێ

***

ئیزهار بکم بەحسێ د عام
بەرسیس ڕیجالەک بوو د شام
تاعەت دەکر دائیم مودام
زەربوو ژ خەوف و هەیبەتێ

***

زەر بوو ژ وەعزێ سەروەران
دوور بوو ژ بەحس و خەبەران
کەفتە مغار و کونبەران

جوو بوو مەقامێ وەحدەتێ

***

بەرسیس نموونەی عابید و سۆفییێکی ڕۆژگارانی پەیدابوونی فەلسەفە و ئیدیۆلۆجییەتی سۆفیزم بوو لە ڕۆژهەلاتی ناوەڕاستدا. بەرسیس سۆفییێکی خۆڕسک بوو، واتە شێخ و مورشیدی نەبوو. ئەم دیاردەیە هەڵوێستێکی جوانکاری تێدایە شاعیر بەکاری هێناوە بۆ ئەوەی هێزی ناپاک (شەیتان) وەری بگرێ و کۆتایی چیرۆکەکە تراجیدییانە بکەوێتە ڕوو.

ترسا خودێ پڕ لێ هەبوو
ژ عامێ و غەیرانی ڤەبوو
سەد حەیف کو شێخەک نەبوو
مابوو دوێ خەبینەتێ

***

ئەر ئەولیا ئەر ئەنبیا
ئەر عابید و ئەر ئەسفیا
بێ شێخ و پیر جائیز نییە
تاعەت بکن ڤێ وجهەتێ

***

شەیتان بەوێنەی عابیدێکی سۆفی خۆی دەنوێنێ و دەکەوێتە عیبادەت لە نزیک بەرسیس کونجێک بۆ خۆی دەدۆزێتەوە و خەریکی عیبادەت دەبێ.

ئەو ساحیرێ ڕەنگ سامیری
خەملی ب لبسێ زاهیری
نیزیکی بەرسیس ئیوری
ب حوججەتا عیبادەتێ

***

وی عیبادەت بێ حسێب کر
بەرڤە قیبلێ سەر ڤەجێب کر
تێک و ڤێک حیلەئو لێب کر
زاهیری شێخ شوبهەتێ

بۆ هێنانەدی ئەو مەرجەی پێویستە هەموو عابید و سۆفی و دەروێشێک شێخ و مورشیدی هەبێ

بەرسیس هاتە سەر ئەو باوەڕەی عابیدی هاوسێی بکا بەشێخی خۆی.

بەرسیس دبێ ئەو دێ وەبێ
دێ کێ ژ تە چێتر هەبێ
ب پیر و ئوستادێ مەبێ
ئەز ژێ بین نەفعەتێ

***

خەیر و شەڕ و مەکر و بەلا
موهرا نەسیب و ئەجەلا
ڕاست بوو ژ ڕۆژا ئەزەلا
ئەمرۆ بەرات ژ بال تە تێ

***

ئەزەلی بەرسیس حەموول کر
شێخی یا ئیبلیس قەبوول کر
خێر و شرومی یێ فوزوول کر
چوو تەلیسما دولەتێ

لە دوای ئەوەی عابیدەکە بوو بەشێخی بەرسیس، ئیتر کەوتە پیلان دانان لە پێناوی ئەوەی لە ڕێی ڕاست دەری بکا. بۆ ئەم مەبەسە نەخۆشی کچی میری شام بەکاردێنێ. فەقێ تەیران بەم جۆرە وەسفی ئەو کچە نازەنینە دەکا.

میرەک هەبوو بێ حەد ب مال
بکرەک هەبوو قامەت شەپال
سیما وەکو بەدرا کەمال
قەت کەس ئەدا کت وەصفەتێ

***

قەت کەس ئەدا کت مەدحان
شەبیهێ هەیڤا چاردەهان
عومر ژ وان سال و مەهان
ویلدان و حوورا جەننەتێ

***

ویلدان و حوورا بێهن خوشه
ئەشک و غەزالا چاڤ ڕەشە
دێم قەمەرە خال حەبەشە
حیبرا بی بێ سەر کاغەتێ

***

خالێ ژ ڕەنگێ فلفلان
ئیلان و جووتێ قاتیلان
ئەو فڕ دکن خوونا دلان
باکر چ زانت مروەتێ

***

ئەو کچە جوانە تووشی نەخۆشی دەبێ، شەیتان دەچێتە خەونی باوک و دایکی، ڕێنماییان دەکا بیبەنە لای بەرسیسی عابید، سۆزی دایکێتی و باوکێتی بەسەر هەموو شتێکدا زاڵ دەبێ، بڕیار دەدەن بیبەنە لای بەرسیس و بیر لە هیچ جۆرە ئەنجامێک ناکەنەوە.

د خەوێن دبین باب و دێ
وە دڤێ کچێ خوش کت خودێ
باندێ بنە بال زاهیدێ
ڕۆژەک بدەن لێ موهلەتێ

***

کارا کچێ کن ب ئاواکی
سەری بشون ب ئاڤەکی
دا شێخ ببینێ گاڤەکی
قەنجە ل بو مەسلەحەتێ

***

ڕابوونە خەملا وێ بکن
کارێ کو باب و دێ بکن
لازم قەوی دێ چێ بکن
ژ زیڤ و زێڕێ سبیەتێ

***

یەک جار د زیڕی وەردکن
کاشانیا د بەر دکن
تێکدە جلا ماوەر دکن
ژ بێهن و بوخورا حوسنەتێ

***

دێما گولی سوراڤ دکن
زولفان ل سەر داڤ داڤ دکن
ب حننەئو زەرباف دکن
ب جەوهەرێ د قیمەتێ

بەرسیس کە چاوی بەکچەکە دەکەوێ لە هۆش خۆی دەچێ و خۆی لە نێوان دوو ئاگردا دەبینێ، یەکێکیان وەک سۆفی، ئەویتریان ئادەمزادێک دەکەوێتە داوی شۆخێک گەلێ ئاستەمە کەسێک بتوانێ لەو داوە ڕزگاری ببێ.

ئەو عابیدێ حەیران و مەست
بەند بوو ب تەقدیرا ئەلەست
شێخ ئیختیار چوو بوو ژ دەست
شەرمەندە بوو د خلوەتێ

***

شەیتان دبێ قەت شەرم مەکە
یەک ئادەمەک نین بێ لەکە
باندێ ژ عەیبان توبە کە
مووسا دکت شەفاعەتێ

***

قەت غەم مەکە دونیا وەیە
بەنگ و زینا قەتل و مەیە
ل وان حەمیان تەوبە هەیە
پاقژ دبت ب تەوبەتێ

***

ب تەوبێ دچن بێ ئەدەبی

ترسم کچێ حەملەک هەبی
باندی تو ژی شەرمەندەبی
کو بکن گەلۆ ژ ڤێ قیسسەتێ

***

شەیتێن ژ بەرسیس لەومە کر
تە فتنەکە هەڤ خوە کر
چا خو ژ میر شەرمەندەکر
داخل بووی د خەتیئەتێ

***

شەیتان توانی بەرسیس بخەڵەتێنێ و بەناوی دوعا و تیمارکردنی نەخۆش ئەو کیژە نازک و نازەنینەی لە کچێنی خست، شەیتان هانی دا بۆ ئەوەی لەم کارەساتە ڕزگاری ببێ بەکوشتن تاوانەکەی بشارێتەوە.

پاش کو بەلا بوو سادیرە
قەتلا کچێ ئەولا ترە
دا سەح نەکن باب و برا
ترسم ژ تە ژ سیاسەتێ

***

ڕەنگ و ڕووی شێخ شەحتاند
ئەو ل تەریقێ غەلەتاند
کچ کوشت و خون لێ شەبتاند
شەرعێ ژ بابێ دیە تێ

لە دوای کوشتنی کچی میر، شەیتان دەچێتە خەونی باوک و دایکی و تێیان دەگەیەنێ کە کچیان خراپ کراوە و لەژێر لم شاردراوەتەوە.

بابێ ژ خەونێ دل ڤەگەشت
شاه و غولام ڕابوون ب قەست
چوونە شکەفتێ دەست ب دەست
داخواز دکن ئەمانەتێ

***

میر فەرمان دەردەکا بەرسیس لە سێدارە بدرێ.

جەلاد ژ گەنجان کار دکت
بەرسیس ژ دەست هاوار دکت
مەلعوون خوە لێ ئیزهار دکت
دیسان گەهایە لەعنەتێ

***

بەرسیس گری گوتی ب زار
نیەت خرابێ قەلسێ یار
چرا نەهاتیە دیار
بێ شەفقەت و بێ ڕەحمەتێ

شەیتان بۆ بەئەنجام گەیاندنی پیلانەکەی، داوا لە بەرسیس دەکا ئیمانی پێ بێنی ئینجا لە کوشتن ڕزگاری دەکا، ناچار دەبێ ئیمانی پێ دێنێ. بەم جۆرە بەرسیس لەدین و دنیا دەبێ. بە لەسێدارەدان گیانی بەدۆزەخ شاد دەبێ.

فەقێ تەیران بەم چوارینانە دوایی بەچیرۆکە شیعرییەکە دێنێ.

بێ حیساب(مکسی) خەبەردان
ژ یارا قەلس و نەمەردان
دێ نەدامەت بێ ب سەردان
(میم و حێ) ب روایەتێ

***

(میم و حێ) ئەڤ بەند دگۆتن
ئەم ب مەعنایێ هەڤۆتن
عوجبێ گشت خێزان دشۆتن
لەو ریا ب کێرنەتێ

***

فیعلا خراپ خو د بینییە
عوجبێ مەکن ل دینییە
دەربا سەر راست مسکینییە
ژ دەروێشی و حەقارەتێ

فەقێ تەیران لەم چیرۆکە شیعرییەدا مەبەسی ئەوەیە ئەنجامێک بخاتەڕوو بەپێچەوانەی چیرۆکی

«شێخ سەنعان» بێ، هەردوو گێڕانەوە بەهەناسەییێکی سۆفیزم بەڕێوە دەچێ، بەڵام لە یەکەمیاندا ڕاستی سۆفیزم دەخاتەڕوو کە شێخ سەنعان و کچە گاوور لەناو یەکتری دەتوێنەوە و لە بەهەشتدا بەژیانی جاویدانی شاد دەبن، بەڵام لە دووەمیاندا شێخ بەکافری سەر دەنێتەوە، چونکە لە بیروباوەڕیدا ڕاست نەبوو بۆیە بەرگری خراپەی (شەیتان)ی پێ نەکرا.

هەی ئاف و ئاف

بەیتی «هەی ئاف و ئاف» یەکێکە لە بەرهەمە بەناوبانگەکانی فەقێ تەیران، زیاتر شاعیر لەم شیعرەدا خەریکی ئامۆژگاری و بینینی خۆیەتی بەرامبەر بەجوانی سروشت، لە لاییێکی تریشەوە دانایی دەردەبڕێ لە ڕاست کردەوەی ئادەمزاد. ئەم بەرهەمە بەناوی «بەیتی فەقێ تەیران بەر ئاڤێرا خەبەردایە» تۆمارکراوە، وا باوە شاعیر ئەم گفتوگۆیەی لەگەڵ ڕووبار دیجلە (ڕووباری بۆتان)دا کردووە لە گوندی فینیک.

فەقێ تەیران پێش ئەوەی دەست بکا بەگفتوگۆ لەگەڵ ڕووبار، دەڵێ «بەیتا من پڕ خوەشە، گۆهـ بدن، خودان کەمال».

هەی ئاف و ئاف هەی ئاف و ئاف
ماتو ب عشق و موحبەتێ
پێلان د دی خورت و بەلاف
بێ سەکەنی و بێ ڕاحەتێ
بێ ڕاحەت و بێ سەکەنی
یان عاشقێ یاخوە خوەنی
یان شوبهەتا قەلبێ منی
ژ عشقاکێ ناتەبتێ
ژ عیشقا کێ هەر تێی و تێی
هەتا کەنگی هەر بێی و بێی
بۆ من بێژە حەیرانی کێی
دا ئەز بزانم قیسەتێ
دا ئەز بزانم ڤێ سڕێ
ژ هندکێ هەتا پڕێ
ژ مەعنیا ڤێ گورگورێ
ژ کێرا دکی ڤێ تاعەتێ
ژ کێ را دکی زیکرێ ب حال

قەت کشکشێ ناکی بەتال
تەشبییە من ڕەهەت و عەمال
شەڤان و ڕۆژان خەو نەتێ
شەڤان و ڕۆژان بێ خەوی
ژ محبەتا کێ دتەوی
شەڤ تارییان قەت نەخەوی
ژ ئەمری کێ ڤلەز کەتێ
هەی ئاف مال خراب ب بەز
ژ عەردەکی تو تێی ب لەز
سەوداسەری وسا ژ ئەز
تو وەها دهەری خزمەتێ
خزمەت دکی بێ پێ و دەست
چەندی دکی چوونا گوهەست
خودێ نەگۆ گاڤەک نەوەست
دایم دچی دەنگێ تە تێ
دەنگێ تە تێ ب ڕۆژ و شەف
تاعەت دکی بێ قەلب و دەڤ
پێل را ددن ژ مەوجێ کەف
شین بووی ژ ڕەنگێ قودرەتێ

وەکو لە پێشەکی ئەم موناجاتە دەردەکەوێ فەقێ تەیران گفتوگۆ لەگەڵ ڕووباری دیجلە دەکا، دەیەوێ ئەوە بخاتەڕوو نەنوستن یا بێ خەوی ڕووبار بکا بە بەڵگە بۆ زیندوویێکی هەمیشە هوشیار، ئەم سیفەتە بەکاردێنێ لە پێناوی دروستکردنی وێنەی جوانی شاعیری. وێنەی بزووتنەوەی ئاو لە گۆڕان دایە، لە چرکەییێکدا دیمەن دەگۆڕێ، شاعیر دەڵێ:

گەهـ گەهـ سپی تەشبی بەشیر
مسلی تە قەت ناچن چو تیر
دەنگی تە تێ یار تێتە بیر
مێلا حەبیبێ ب چوونا تە تێ
لازم تە مەحبووبەک هەیە

یان مەیل و مەتلووبەک هەیە
یان دۆست و مەنسووبەک هەیە
یان سرڕ و مەرمووزەک هەیە
لەو بێ لیباس و کەسوەتێ
لەو بێ لیباس و تازی یی
د شێر و ڕەقس و گازی یی
ژ کێرا دکی عشق بازی یی
ڕەمزان و خوەش ئیشارەتێ
ڤان تەشبیهان ژ کێرا دکی؟
ڕەمز و سەوادان فێکرا دکی
حەمیان ژ بال خوە را دکی
دگەڕی ژ مەحەلا غوربەتێ
دگەڕی د ڤێ پیرە دنێ
قەت نانڤی ناسەکنێ
ڕەنگ شوبهەتێ قەلبێ منێ
ژ میحنەتا ئەو زەحمەتێ
زەحمەت بەری محبەت کەشی
تو نازکی تەبعەت خوەشی
بێ ڕوح ل عەردا دەمشی
بێ دەست و پێ تو ژ کۆڤەتێ
بێ دەست و پێ بێ چەنگ و پەڕ
ئەڤ پێل و مەوج و فەتل و گەڕ
پەیدا دبن ژ تە کەڕ و فەڕ
ناکی بەیان ڤێ عیللەتێ
ڤێ عیللەتێ بەیان بکە
تۆ ڤێ سرڕێ پەنهان بکە
جارەک ل من عەیان بکە
دا سەح بکین حیکایەتێ

دا سەح بکین ڤی مەسئەلێ
جوزئەک ژ بەحسا ئەووەلێ
بنیاد بۆنا مەنزەلێ
دەوران و چەرخا خیڤەتێ
خیڤەتا عالەم د ناڤێ
ژ بەرکەتا فەیز و گولاڤێ
من تەمەننا کر ژ ئاڤێ
ژ مەعنییا حەقیقەتێ
حەقیقەتا ڤان جەوهەران
مەعریفەتا عەناسیران
پەنهان نەکە ژ یار و بران
بێ فەم ببیژە حیکمەتێ
بێ فەم و قیل و قال ببێژ
ژ من را ب لەفزی حال ببێژ
هەر (میم و حێ و دال) ببێژ
شەرح و بەیانا کاغەنێ
ڤێ کاغەتێ ئیسبات بکە
قەید و سیڕ ئیختیار بکە
قەنج ڤێ سرڕێ بنیا بکە
دا ئەم بزانن ڕەبێیەتێ
دیدار و دینا سەرتەمی
ئاڤێ ب ڕەببێ عالەمی
تو حادیسی یان قیدەمی
یان تو نزانی حیکمەتێ
ڕۆژەک ژ بنیادا مەزن
گەر چ نە مەشرووح ئەشخن
بینا قەدەح ژ هاتە من
ئەو بین ژ بنیادا تە تێ

یانێ ژ بنیایادا دەلال
بۆری ل من کو چەند سال
قەت کەس نەکر ئەڤ ڕەنگ سوئال
هەتا نها ڤێ سەحەتێ
هەتا گهامە ڤێ دەمێ
جا یەک نەبوو ژ ڤێ عالەمێ
عەبدەک ژ پشتا ئادەمێ
ب فکرادا هەوالێ شەتێ
کەهنی دزێن شەت ژێ دچن
هەنگێ خودێ دان ئنس و جن
ئادەم نەکر پرسەک ژ من
نەژ ئەنبیا یێ ئۆمەتێ

شاعیر هەمیشەیی ڕووبار لە هەمیشەیی کردگار دەبینێ، لە بنجدا هەمیشەیی بۆ کردگارە، ئەگەر ئەو سیفەتە لە شتێکی تردا هەبێ، بێگومان ئەو شتە کردەوەی کردگارە. فەقێ ئەمە لە پێغەمبەرانیشدا دەبینێ. هەر لەو چەند دێڕەدا ئاوورِ لە «سەرتەم» دەداتەوە، باس لە ئایینی دەکا و ئارەزووی دیداری هەیە. سەرتەم ناوی ئەو کچە گاوورە (ئەرمەنە، یا گورجە)یە کە لە بەرهەمە سۆفیزمییەکانی فەقێ تەیراندا هاتووە.

پێغەمبەران عەقل هەبوون
قەت هەوجەیێ پرسان نەبوون
مەکسی دبێ ئاڤێ وەبوون
وان دەست گهابوو سوحبەتێ
ئەو سوحبەتا جارا ئەول
پێغەمبەران دزانن شوغل
عەیبە ل بال ئەهلێ عقل
تەفتیش بکن مەعریفەتێ
مەعریفەتێ تەفتیش بکن
پرسێ ژ بو نا پیش بکن
قەنج ڤێ قسێ تەفتیش بکن

ژ عارفان کەراهەتێ
خەلقێ خودێ عەقل کرن
هەم عاریف و کەمال کرن
نوورەک د دلدا هلکرن
ئەسلێ قسا وی پێ کەتێ
یێ میسلی من بێ عیلم و خەت
مەجنوونەکێ حەیوان سیفەت
تەفتیشا پرسان ئەو دکەت
لەوما کولیپە ل ئۆمّەتێ
پرسا (فەقێ) بێ جە نەبوو
لەو را د قورئانێ هەبوو
عەرشێ خودێ ل سەر تە بوو
ئاڤێ گەلۆ بیراتە تەتێ

شاعیر پەنا دەباتە بەر ئەفسانەی سۆفیزم، دەیەوێ هەندێ لە حیکایەتی دروستکردنی گەردوون بگێڕێتەوە، بەوەی عەرشی کردگار لەسەر ئاو بووە، یاخود لە سەرەتادا ئاو دروستکراوە، ئینجا پەنجە بۆ فەلسەفەی پێش فەلەسەفەی گریک درێژ دەکا، چوار فەیلەسووفەکانی بەرایی کە «ئاو» و «با» و «خاک» و «ئاگر»یان بەبنچینەی دروستکردنی «گەردوون» داناوە یا جەوهەرە بنچینەیییەکان.

ئاڤێ جەواب دایە سووخەن
ئەزمان نەبو ب حال گۆتە من
ڕەمزێن د پادشاهێ مەزن
سوبحان ژ وێ سەلتەنەتێ
سوبحان ژ مەعبوودێ ل سەر
کێ دی ژ خودێ کت خەبەر
ئەم جارەکی ئینانە دەر
کەچ بوون د کەنرا قودرەتێ
کەچ بوون د کەنزا ئەقدەمێ
با خوە ژ عەشقا ئادەمێ
ئینانە کارێ عالەمێ

زاهیر کرن ڤێ سوورەتێ

زاهیرکردن چار باکرە

ئاڤ و هەوا خاک ئاگرە

حەیوان هەمی ژ چی کرە

دار و نەباتا کسوەتێ

دار و نەبات لەعل و زەر

حەیوان و ئەسنافێن د سەر

تەیر و تویوور و دەعبەوەر

تەرکیب کرن ژ نوتفەتێ

چ تشت پیچە نا فەرجن

ئینسان ژ تینی خارجن

لەو جن ژ ناری مارجن

ڕۆژەک ژ من یەک تەبعەتێ

چار تەبعەتێن ڤێکرا ز دین

هن ئاتەشێن هن باردین

د بەحرا (هەیوولا) دواردین

مەلبوس کرن ب ڤێ وجهەتێ

ب چار وەجهان ئەم یابسین

قەدیم یەکە ئەم حادیسین

لەوما ژ تینا یابسین

هندێ دخوازن ڕەفعەتێ

هەم سوفلەوی بازی دکن

هەم مەیلی ئەفرازی دکن

هەم (کەینوون)هەم گازی دکن

جارەک بین ڕەویەتێ

جارەک بین ئەم چا خوەهین

بێ مەسلەحەت نا کەڕهین

ژ مەشیەتێ نا بەتهین

جودا کرن ژ وەسفیەتێ

ژ وەسفەتێ جودا کرن

ژ سوحبەتێ ئەم ڕاکرن

حەتتا قیام سەودا کرن

سەرگەشتە بوون د حیرەتێ

د حیرەتێ سەر گەشتە بین

قائیم ل سەر زاتێ خوە بین

چاردە تەبەق کارێ وەبین

را بوو ژ مازا غەفلەتێ

لە ئەنجامی خوێندنەوەی ئەم شیعرە دوو ڕاستیمان بۆ ڕوون دەبێتەوە، یەکەمیان ئەوەیە فەقێ تەیران وەک ڕۆشنبیرێکی هۆشیار خۆی پیشانمان دەدا، ئەوە دەردەخا کە شارەزایی لە مێژووی گریکدا هەیە، بەتایبەتی فەلسەفەی سەرەتایی کە بەفەیلەسووفەکانی بەرایی پێش سوقرات و ئەفلاتوون و ئەرستۆ ناسراون. دووەمیان هەستی بەژیانی هەمیشە زیندووی پڕ لە جموجۆڵی ئاوی ڕووباری دیجلە کردووە، لەم تیۆرییە و لە بزووتنەوەی ئاوەکە هەندێ وێنەی شیعری داهێنراوی دروست کردووە لەم پارچە شیعرەدا کە بەڕاستی مۆنۆلۆجە، بەڵام بەوێنەی دیالۆج خۆی دەنوێنێ.

دلۆ ڕابە

ئەم بەیتەی فەقێ تەیران دەچێتە ناو ئەو بەرهەمانەی بەچیرۆکی شیعری دەژمێردرێن. لەسەر بنچینەی چوارین هۆنراوەتەوە، کێشی هەشت سیلابی خۆماڵییە، قافیەی سێ نیوەدێڕی یەکەمی هەموو بەندێک یەکێکە (ا ا ا، ب ب ب...) نیوە دێڕی چوارەم لە هەموو بەندەکاندا (ارە)یە، تەنیا بەندی یەکەم نەبێ لە ڕووی قافیەوە (ا ب ا ب)یە، شاعیر ویستوویەتی لەم لایەنەوە جۆرە جوانکارییێکی مۆسیقی بنوێنێ.

بەیتەکە لە ٧٧ بەند پێکهاتووە، بەم چوارینانە دەست پێدەکا:

دلۆ ڕابە، دلۆ ڕابە

ڤەکە چاڤان کو ئێڤارە

نەزان و بەس د خەودابە

ژ نەومێ را مەبە یارە

***

ل خوە شیرین مەکە نەومێ

ژ نەفسا خوە بکە لەومێ

مەچە نێزیکی ڤێ قەومێ

مەبە غافلێ بێکارە

***

دلۆ نەوما مە ژی بەحسە
بەیانا غەفلەتێ نەحسە
نە هشیاری گەلەک نەحسە
مەنێڤ خوا بە کو مردارە

***

دلۆ ڕابە ژ ڤێ خوابێ
وەکی باپیر وەکی بابێ
ئەم ژی دێ چینە توورابێ
ل بال با خوی وەفردارە

***

بەیتەکە بەم دوو چوارینە کۆتایی دێ:

(میم و حێ) حەفتێ فەلەک چوون
ژ هیجرەتی دەوران گەلەک چوون
سالٚ (هەزار و چل و یەک) چوون
ئەڤ غەزەل ئانی دیارە

***

ئەم بچن هەڤال بمینن
(میم و حێ) بیرا خوە بینن
فاتیحان ژێرا بخوێنن
هەر حوسن دەر ئینتیزارە

لەم بەیتەدا دیالۆجی شاعیر لەگەڵ دڵی دایە، بەلای ئەوەوە دڵ نابێ بخەوێ، چونکە نوستن بێ ئاگایی ساز دەکا، ئەمە دەبێتە کارەسات، وێنەی ئەو ڕووداوە ئاژاوەی ناوەوەی دەروونی ئادەمزادە.

لە چوارینی پێش دوایی شاعیر کاتی دانانی بەیتە غەزەلەکە دەستنیشان دەکا و ساڵی ١٠٤١ی هیجری بۆ داناوە، ئەمە دەکاتە ساڵی ١٦٣١ی میلادی.

لیریک

ئەو پارچە شیعرانەیە کە خەریکی جوانی و دڵداری و سۆفیزم و سروشت و ژیانی کۆمەڵایەتین. فەقێ تەیران بەپێچەوانەی هەندێ لە شاعیرانی تر تەنیا لەگەڵ دلبەر قسە ناکا و وێنەی پەیکەری جوانی ئەو

ناکێشێ، بەڵکو گفتوگۆ لەگەڵ ڕووباری دیجلە و قاز و قولینگ دەکا، لە چارەنووسی ئادەمزاد دەوێ، دەرد و غەمی تایبەتی خۆی دەردەبڕێ، خوو و ڕەوشتی ژنی زمان درێژ دەخاتە ڕوو، ڕاز و نیاز و گفتوگۆی لەگەڵ مەلای جزیری بەڵگەی قسەی جوان و نیشانەی مانای جاویدانییە، جا لەگەڵ مەلای جزیری پێکەوە وتبێتیان، هەر کەسە و قسەکانی خۆی، یا شیعرەکە هەمووی فەقێ تەیران وتبێتی بەزمانی خۆی و مەلای جزیرییەوە ئەمەیان ئەوەندە گرنگ نییە.

باغچەی شیعری فەقێ تەیران گەورە و فراوانە، گوڵی هەمە جۆری تێدایە، هەموو ڕەنگێک دەنوێنن، هەموو بۆنێک دەپژێنن، بلبل ئەگەر لە ئاسمانی ئەو باغەدا لەنجە بکا ناتوانێ لانەدا.

(١)

ئەم پارچە شیعرە بەهاری و نەورۆزییەی فەقێ تەیران لە ڕووی کێش و قافیەوە لەسەر بنج و بناوانی کێشی هەشت سیلابی فۆلکلۆری خۆماڵی دانراوە، قافیە لەسەر دەستوورە گشتییەکەی فەقێ تەیران و شاعیرانی میللی دیکەی کوردستانی سەروو بەڕێوەدەچێ (ا ا ا ب، ا ا ا ج ...هتد) بەڵام ئەوەی لێرەدا سەرنج ڕادەکێشێ ئەوەیە نیوەدێڕی چوارەم لە هەموو چوارینەکاندا دووبارە دەبێتەوە، واتە نیوە دێڕ «دیسا ب خێر بێتن بهار...»، ئەم بابەتە شیعرە لە ئەدەبی کلاسیکی کوردی و نەتەوەکانی دیکەی ئیسلام فارس و تورک «تەرجیع بەند»ی پێ دەڵێن، بەڵام ئەوە هەیە لەوێ شیعرەکان لەسەر کێشی عەرووز دادەنرێن.

فەسلا بهارێ جەننەتێ
خوەش خوەش ل زۆزانێ مەتێ
مەن لەم یەراهو زینەتێ
دیسان ب خێر بێتن بهار

فەسلا بهار پیرۆزییە
بەژنا زراڤ نەورۆزییە
تەیران هەوار و گازییە
دیسا ب خێر بێتن بهار

ئەوان تەیران ئاواز دگۆت
شالویل و بلبل بوونە جۆت
ئەوان کەیفەک ب من فرۆت
دیسا ب خێر بێتن بهار

ئەوان تەیران ئاواز ئاواز
نێ سوور دبن ئەو سی و قاز
ڕەڤدا قولینگ تێتن ب ناز

دیسا ب خێر بێتن بهار

(٢)

ئەم برِە شیعرەی فەقێ تەیران گازاندەییێکی ئاساییيە وێنەی لە غەزەلی نەتەوەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دەبینێ، شاعیر بیر لە جوانی دەکاتەوە، بەڵام دەستی ناکەوێ، کەچی ئەو دەست نەکەوتنە دەبێتە هۆی ئەوەی بەرهەمێکی داهێنراوی جوان لە شیعردا بکەوێتە ناوەوە. ئەم برِە غەزەلەش کە بریتییە لە (١٩) چوارین وەکو غەزەلەکەی پێشوو نیوە دێڕی چوارەم لە هەموو چوارینێکدا دووبارە دەبێتەوە، واتە نیوە دێڕی «ئای دڵی من ئای دلۆ...». غەزەلەکە بەم چوارینانە دەست پێدەکا.

دل ژ من ناکەت خەیالان
بوومە پەروانا سەمالان
بێری یا حوسن و جەمالان
ئای دلێ من ئای دلۆ

جان ڤرێتم تە نە بینم
دەفتەرا عشقێ بخوینم
سەرخوەش و سەکران و دینم
ئای دلێ من ئای دلۆ

سەرخوەش و سەکران و مەستم
ئەفعایێ ئەسوەد دگەستم
سەبر و ئارام چوون ژ دەستم
ئای دلێ من ئای دلۆ

بەم چوارینانەش دوایی دێ:

گەزمەیا جەرگ و هەناڤان
هورترا ئەژنۆ ئوگاڤان
تارومار کر بووم ژ راڤان
ئای دلێ من ئای دلۆ

تارومار کر جان و جیسمە
بیرکردن جیران و خزمە
ئەڤ عیللەت بایەت تەلیسمە
ئای دلێ من ئای دلۆ

(میم و حێ) وەسفی خوّ هلدا
خوەش میسالن چون د جلدا
جەرح و کوّڤان چون د دلدا
ئای دلێ من ئاوی دلۆ

ئەم غەزەلە و شیعرەکانی دیکەی فەقێ تەیران ئەگەر لە ڕووی ڕوخسارەوە لەگەڵ چیرۆکە شیعرییەکاندا بەراورد بکرێن، جیاوازییێکی ئەوتۆ بەدی ناکرێن لە بارەی جۆری وشە و کێش و قافیە و ڕیتم و هەموو جەوهەرەکانی ڕەوانبێژی ترەوە.

(٣)

فەقێ تەیران لەلایەن ڕوخسارەوە دەورێکی باڵای هەیە لە گۆڕانی شیعری کوردی و دروستکردنی بابەتی تازە لە ڕووی قافیەوە، بۆ بەڵگە لەم برِە غەزەلەیدا هونەرێکی نوێ دەنوێنێ بەوەی لەسەر بنچینەی کوپلەی سێ نیوەدێڕی پارچە شیعرێک دادەنێ نیوە دێڕی دوایی وەکو «خەرجە»ی مووەششەحەکانی ئەندولیسی وایە و هەر سێ «سێ یین»ەکەی پێ دادەخا.

بزانە کو من یار تو وی
تە ئەز کوشتم یەکجار تو وی
بێ دەست و هەم پا تو وی

***

پێ ب غەزەب خوەندی ئەزم
زنجیر ب زەندی ئەزم
عاشقی جندی ئەزم

***

خوەش قەد و ئەهلا تو وی
خوەش بەژن و بالا تو وی
پڕ بەخت و تالا تو وی
دوور ژ وەسلا ئەزم

(٤)

فەقێ تەیران لەناو کوردانی قەفقاسی ڕووسیا جێگە و ڕێگەییێکی تایبەتی هەیە، بەناوبانگە، خۆشەویستە، گەلێ لە شیعری جوانی میللی فۆلکلۆری دەدەنە پاڵ ئەم شاعیرە، لەبەر ئەوەیە هەندێ جار هەست بەوە دەکرێ شیعرێکی میللی بەناوی شاعیر ناوبانگی پەیدا کردبێ یا بەپێچەوانەوە هەندێ